

El desordre global

Lluís Reales

Periodista. Director de Medi ambient. Tecnologia i Cultura

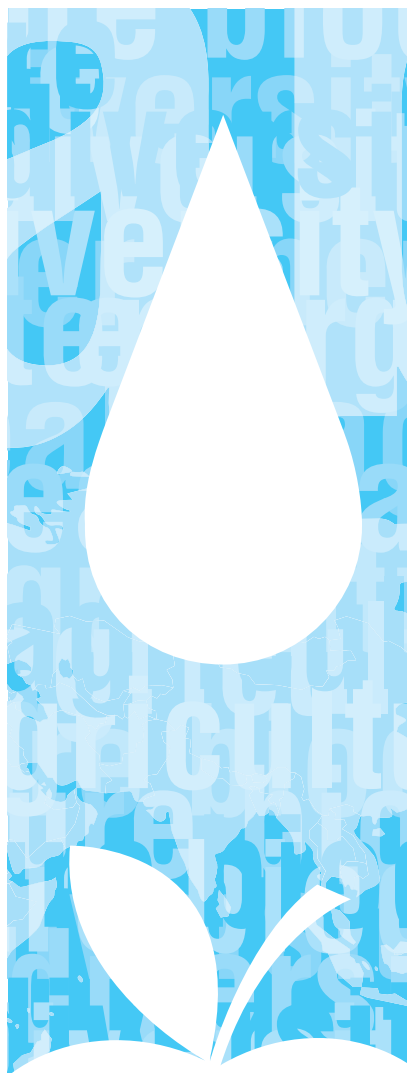
És massa aviat per afirmar si Johannesburg va ser un èxit o un fracàs. Els resultats de Johannesburg s'han d'entendre com una etapa més d'un procés que va començar l'any 1972 a Estocolm, va tenir el seu moment més destacat a Rio de Janeiro i el seu últim episodi ha estat la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible. El que sí que ha deixat la cimera han estat algunes evidències i tendències que, sens dubte, seran claus a l'hora de valorar si Johannesburg ha estat, vist en perspectiva, un èxit o un fracàs.

«Èxit o fracàs?» era la pregunta que es feien, l'endemà, els participants a la Cimera de Johannesburg. Aquells que no havien marxat corrents just després de les decebedores intervencions dels caps d'Estat i de govern es podien permetre una bona estona de conversa, amb un refresc al davant, amb altres participants de qualsevol indret del món. Per valorar, al bot, el que havia passat. El mateix espai —la fortalesa de Sandton— en desconnexió, el mur que va «protegir» la cimera, semblava un altre lloc. El temps també discorria més calmat, més lent. L'agradable hivern austral de Johannesburg convidava a la conversa i al comentari sobre les valoracions de la premsa internacional. La major part dels rotatius, locals o internacionals, s'inclinaven per la idea d'«expectatives no complertes». «Diàleg de sords», «Planeta sense consens» o «Han canviat alguna cosa els deu dies de la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible?» van ser alguns dels titulars que es podien llegir a la premsa els dies posteriors a la trobada. Parlant amb la gent —també llegint la lletra petita dels diaris— apareixien els matisos. Els representants de la Unió Europea declaraven una satisfacció moderada. El G-77, que agrupava els països en vies de desenvolupament, mostraven les seves queixes i la seva frustració pels resultats de la cimera. La major part de les organitzacions no governamentals expressaven la seva desil·lusió i fortes crítiques als països desenvolupats. Afirmaven que la cimera havia estat segrestada per les grans empreses amb el suport dels rics. Els Estats Units i els seus aliats preferien no dir gaires coses, perquè ja durant les negociacions prèvies havien mostrat el seu interès que fos una cimera descafeïnada i de mínims.

Per la seva banda, els organitzadors, les Nacions Unides, intentaven llançar un missatge optimista amb l'argument que el Pla d'Acció posava prou eines sobre la taula per avançar cap al desenvolupament sostenible i que es tractava d'un procés obert. Per tant, el futur dirà si Johannesburg va ser un èxit o un fracàs i, des d'aquesta perspectiva, encara és massa d'hora per fer una valoració precisa. En qualsevol cas, el que és indiscutible és la importància de la perspectiva històrica i del context internacional per intentar comprendre la percepció pública que ha deixat Johannesburg, si la comparem, per exemple, amb la que va quedar de la Cimera de la Terra que es va fer a Rio de Janeiro. A més a més, respecte a la trobada de fa una dècada, tenim l'avantatge de poder analitzar amb una certa perspectiva el procés que es va iniciar aleshores.

Rio en perspectiva

La conferència de Rio va representar assolir, per part de la comunitat internacional, la majoria d'edat en consciència ambiental. Va ser una trobada de gran simbolisme pel que fa a l'expressió de les preocupacions ambientals. Això va quedar plasmat en els acords de protecció ambiental que van signar els caps d'Estat i de govern. Arran de la trobada, molts països van posar en marxa plans ambientals, s'hi van dedicar recursos econòmics i es van impulsar canvis legislatius, en molts casos a partir de la creació de ministeris de medi ambient. Des d'una perspectiva internacional, els treballs de Rio van suposar que moltes agències de desenvolupament reorientessin les seves accions a partir dels criteris de l'Agenda 21,

Rio va proposar nous instruments per a la governabilitat ambiental internacional

segurament el document més concret i valuós sorgit de la Cimera de la Terra de l'any 1992. Els temes ambientals es van incorporar a l'agenda política en els diferents estadis de la cosa pública.

D'altra banda, Rio va proposar nous instruments per a la governabilitat ambiental internacional. Un conjunt de lleis internacionals, unes establertes a través de convencions —la Convenció del Canvi Climàtic, la de Diversitat Biològica, la de Desertificació— i altres a través de tractats —control del comerç de substàncies tòxiques, sobre contaminants orgànics. També ha resultat d'una gran transcendència la Comissió sobre Desenvolupament Sostenible, creada a partir de l'Agenda 21, i que ha vigoritzat el debat sobre aquest concepte entre tots els actors socials —institucionals, organitzacions no governamentals, empresaris, etc.

Un altre gran llegat de Rio ha estat la idea de desenvolupament sostenible que malgrat la seva ambigüitat, per les diverses interpretacions que se'n fan segons qui l'utilitza, s'ha incorporat al llenguatge comú. De fet, ha servit i serveix com a territori fronterer —encara no comú— per a la discussió i el diàleg entre oponents. S'ha convertit en un punt de trobada conceptual entre els representats del poder establert i aquells que defensen el canvi social.

La Cimera de la Terra del 1992 també va destacar pel protagonisme i la transcendència que va tenir el Fòrum Global. Allà va ser on realment es va sembrar i es va gestar el pensament ambiental i social innovador. Cal dir que a Johannesburg, per raons diverses, el Fòrum Global celebrat a Nasrec va tenir una presència molt menor, si més no mediàtica. A Rio de Janeiro hi va haver un flux de comunicació entre la reunió oficial i l'alternativa que no va existir a Johannesburg. Un dels rèdits principals d'aquest protagonisme del Fòrum Global de fa deu anys va ser un augment espectacular d'organitzacions no governamentals arreu del món, que van trobar la seva legitimitat a partir de les reflexions aportades per la trobada de Rio.

La societat civil va reaccionar i va impulsar nombroses iniciatives però, en canvi, els governs, les empreses i els municipis han estat molt més tebis en els seus compromisos. Això no vol dir que aquests actors hagin practicat l'immobilisme, però el risc ha estat mínim davant de la magnitud dels desafiaments. És cert que moltes empreses han treballat en el redisseny dels seus cicles de producció i dels seus productes i que segurament la innovació empresarial a la recerca de l'ecoeficiència i l'impuls de les agendes 21 en els àmbits locals són els resultats més destacats arran del procés iniciat a Rio. Tanmateix, des d'una perspectiva política més àmplia i a deu anys vista, Rio va iniciar un procés de promeses incomplertes. Malgrat que els governs es van comprometre a disminuir la degradació ambiental i a reduir les diferències entre els països rics i els països pobres, els indicadors no revelen cap canvi en aquestes tendències. Més aviat tot el contrari: alguns rics són cada vegada més rics i la gran majoria dels pobres no assoleixen unes condicions de vida dignes. Resulta evident que els governs no són els únics responsables d'aquesta situació, però és indiscutible que no han complert moltes de les promeses i els compromisos que van acordar a Rio. Des d'una perspectiva ambiental, els avenços han consistit en un augment de les àrees protegides en el planeta, una disminució en la producció de CFC i una reducció de les emissions totals de diòxid de carboni, que s'han estancat en els nivells de l'any 1998. No obstant això, la pressió humana sobre els recursos naturals, els ecosistemes i els embornals ha continuat creixent. Així mateix, ha crescut el nombre d'espècies i hàbitats en perill d'extinció i la destrucció de zones boscoses verges, ha disminuït la qualitat dels sòls fèrtils i ha continuat la sobreexplotació dels mars. Per tant, les crisis ecològiques globals no han remès.

Un altre dels compromisos de Rio incomplerts va ser la promesa per part dels països rics de transferir recursos a les nacions en vies de desenvolupament per impulsar les agendes 21.

El context internacional que va afavorir la caiguda del mur de Berlín i la fi, tant simbòlica com real, de la Guerra Freda va generar una situació que va fer creure en un canvi d'actitud del Nord cap al Sud. Res més lluny de la realitat. Les Nacions Unides havien estimat que per impulsar l'Agenda 21 en els països en vies de desenvolupament calien 600.000 milions d'euros anuals en el període 1993-2000. D'aquesta xifra astronòmica, 125.000 milions s'havien d'obtenir de la cooperació al desenvolupament. I això ho van signar els estats a Rio, on es van comprometre en l'objectiu d'aportar el 0,7 % del seu producte interior brut (PIB) a fons per al desenvolupament. Les xifres parlen per si mateixes: l'any 1992, la cooperació al desenvolupament per aquesta via era d'aproximadament 69.000 milions d'euros; l'any 2000 havia disminuït a 53.000. No hi ha hagut voluntat política per complir el que s'havia pactat. Què expliquen tots aquests incompliments? Una de les claus rau en les decisions que es van prendre només al cap de dos anys a la ciutat de Marràqueix.

Confiança cega en el mercat

Marràqueix, any 1994. Com a culminació de la Ronda d'Uruguai, els estats més poderosos del planeta decideixen establir l'Organització Mundial del Comerç (OMC). Només dos anys després de Rio —on es va acordar reforçar el paper dels estats per promoure el bé comú—, Marràqueix va afeblir el poder regulador dels estats. L'eix central de la política internacional durant aquests darrers deu anys ha estat un procés per crear un mercat mundial, sense fronteres, perquè el capital i alguns béns es puguin desplaçar lliurement a partir de les lleis de l'oferta i la demanda. La consecució de la llibertat dels mercats s'ha convertit en el dogma del quefer polític, molt per damunt de les polítiques públiques a favor de la sostenibilitat. Per tant, els acords de Marràqueix i la creació de l'OMC van dissenyar una tendència absolutament contrària, amb un codi genètic completament diferent al de Rio.

Durant l'última dècada, la globalització neoliberal s'ha imposat radicalment com a model dominant de globalització (cal recordar que aquest concepte no es va popularitzar fins al cap de dos anys de Rio, on es feia servir el concepte de liberalització econòmica). I els seus impactes s'han fet notar. En primer lloc, els indicadors mostren que un model econòmic que se sustenta en la transformació del patrimoni natural en primeres matèries per al mercat accelera la degradació ambiental del planeta: explota els boscos, erosiona els sòls i contamina l'atmosfera.

En segon lloc, la pressió sobre molts països del Sud, i també de l'est d'Europa, per garantir la confiança als inversionistes ha accelerat l'explotació dels seus recursos. Per estabilitzar les divises i pagar el deute extern, l'única solució és col·locar la major quantitat possible de recursos (gas, fusta, petroli, etc.) en el mercat global. És l'única alternativa per creure's que un forma part del club dels escollits.

El tercer impacte destacat de la globalització neoliberal ha estat l'establiment de marcs desregulats que afavoreixen els fluxos de capital. D'aquesta manera, les empreses transnacionals trien lliurement l'àmbit polític i legislatiu més favorable, com no podia ser d'una altra manera, per establir els seus negocis en el món. El que passa aleshores és que el vessant polític queda excessivament supeditat al vessant econòmic i deixa els governs sense pràcticament marge de maniobra per impulsar la protecció ambiental i altres regulacions socials. De totes maneres, malgrat que la globalització neoliberal es va plasmar l'any 1995 amb la creació de l'OMC, les sòlides forces i grups econòmics i polítics que la defensen i la practiquen ja eren ben presents a Rio. De fet, els documents de la Cimera de la Terra de l'any 1992 van manifestar el suport a un mercat sense restriccions. La mateixa Agenda 21 recomana fomentar el desenvolupament sostenible mitjançant la liberalització del comerç, per tal que tots dos es donin suport mutuament. També va quedar clara l'aposta per un sistema comercial multilateral. Per tant, el codi genètic

El tercer impacte destacat de la globalització neoliberal ha estat l'establiment de marcs desregulats que afavoreixen els fluxos de capital

neoliberal, que tan brillantment van simbolitzar i practicar Margaret Thatcher i Ronald Reagan durant la dècada dels vuitanta, no va estar absent, ni de bon tros, a Rio de Janeiro. Va actuar amb molta més discreció que al cap d'una dècada, a la Cimera de Johannesburg. Per tant, entre els acords de Rio va quedar clar, malgrat que fos entre línies, que la mobilitat de béns i capitals sense condicions i sense regulacions era part de la solució ambiental del planeta, en cap cas part del problema. I encara que és cert que, de vegades, un mercat sense excessives restriccions pot generar una eficiència més gran en l'ús dels recursos, els indicadors deixen ben clar que, a escala planetària, la globalització neoliberal, la que avui domina les regles del joc, no ha resultat ser una bona companya de viatge per a la preservació del medi ambient i per a l'eradicació de la pobresa.

Deu evidències vistes a Johannesburg

Johannesburg, any 2002. La Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible està condicionada per la dinàmica internacional de les últimes dècades i, per tant, se celebra en un context que la condiciona. D'una banda, la globalització neoliberal, tot i que qüestionada per amplis moviments socials, s'ha imposat. I, d'altra banda, els atemptats terroristes de l'11 de setembre a Nova York han contribuït clarament a desplaçar el problema ambiental de l'agenda política internacional. La seguretat mana. En qualsevol cas, la reunió de Johannesburg, vista sobre el terreny, va presentar algunes evidències que destaquem a continuació. S'han seleccionat deu evidències, però és indiscutible que es poden subratllar molts altres processos durant uns dies intensíssims. Per descomptat, l'elecció és subjectiva i s'ha fet des d'una òptica periodística.

1) Una cimera sobre desenvolupament i globalització. Johannesburg va ser abans que res una cimera sobre desenvolupament i globalització. També sobre temes ambientals però, tal com ja va començar a quedar

A Johannesburg hi va haver una convergència, explicitada en la coalició Ecoequity, entre el moviment per al desenvolupament i els moviments ambientals

clar a Rio, la principal preocupació per als països del Sud és la qüestió del desenvolupament. El fons del debat era quin tipus de desenvolupament volem i si realment funciona la globalització econòmica hegemònica, que ha enfonsat els avenços que havia aconseguit l'agenda de Rio. En aquest sentit, l'ONU, organitzadora de l'esdeveniment, va posar sobre la taula de discussió un enfocament complex però adequat. Les preguntes estaven ben formulades.

2) Pobresa i medi ambient. A Johannesburg es va explicitar clarament que l'eradicació de la pobresa i la protecció del medi ambient són dues cares de la mateixa moneda. Ningú no posa en dubte que l'una no es podrà assolir sense l'altra. Per tant, hi ha un acord internacional sobre l'objectiu d'eradicar la pobresa, que està a la base de molts problemes ambientals i, també, de terrorisme internacional. El desacord rau en l'estratègia per eradicar-la. Mentre que uns confien cegament en la capacitat del mercat per autoregular-se i orientar-se cap al desenvolupament sostenible, altres defensen l'equitat i identifiquen el desenvolupament amb més drets i recursos per als pobres. El secretari d'Estat nord-americà, Colin Powell, va expressar la primera posició sense embuts durant la cimera: «El desenvolupament sostenible no és una cursa de cent metres, és una marató. I només la guanyarem apostant pel mercat.»

3) Maduresa dels moviments socials. A Johannesburg hi va haver una convergència, explicitada en la coalició Ecoequity, entre el moviment per al desenvolupament i els moviments ambientals. Tots dos treballen plegats en el mateix vaixell i en la mateixa direcció. Rio va legitimar i fomentar l'aparició de molts moviments socials que ara tenen el repte de com es poden organitzar millor i treballar conjuntament a escala global.

4) Globalització des del sud. A la cimera es va fer palesa la consolidació d'un moviment social fort als països pobres que vol un altre tipus de globalització diferent de la neoliberal. Aquest moviment va tenir la seva màxima expressió en la manifes-

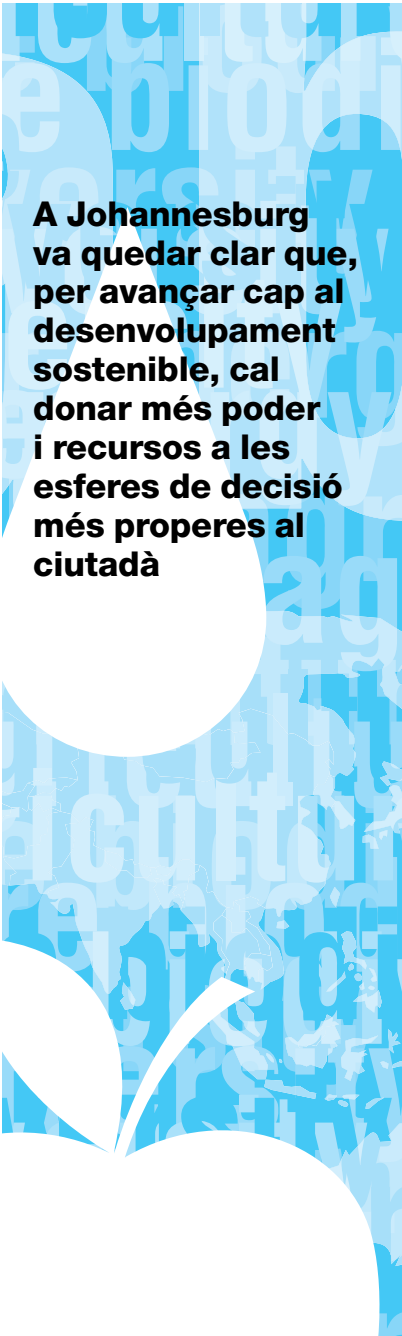
tació que va recórrer la carretera que separa Alexandra, un barri marginal, i Sandton, la fortalesa tancada que va acollir la trobada dels caps d'Estat i de govern. El lema de la manifestació era «Terra, sostre i menjar». És un moviment que interrelaciona justícia social, medi ambient i drets humans.

5) Sostenibilitat en regions i municipis. A Johannesburg va quedar clar que, per avançar cap al desenvolupament sostenible, cal donar més poder i recursos a les esferes de decisió més properes al ciutadà, que són les que han apostat més pels compromisos de Rio. Així mateix, s'ha de procurar més presència dels àmbits locals i regionals en el sistema de les Nacions Unides.

6) Protagonisme de les organitzacions empresarials. Mentre que a Rio la presència empresarial va ser discreta, a Johannesburg va ser més aviat visible. L'impuls del desenvolupament sostenible, es tingui més o menys confiança en les possibilitats del mercat, exigeix repensar els modes de producció i consum. I la participació i l'interès de les empreses i les organitzacions que les representen és indispensable.

7) El gran poder de l'OMC. No hi ha dubte: l'Organització Mundial del Comerç és una de les institucions que avui determina la dinàmica de la globalització econòmica i, per tant, les seves polítiques tenen una gran influència sobre el medi ambient. Una influència que la gran majoria de moviments socials i molts països consideren excessiva i que, a més a més, no està sotmesa a cap mena de control democràtic. De fet, el moment més àlgid de la Cimera de Johannesburg va tenir lloc el dilluns 2 de setembre. Els delegats havien acordat suprimir una frase de la Declaració Política, introduïda pels Estats Units i els seus aliats, que hauria donat a l'OMC l'última paraula en els conflictes entre lliure comerç i protecció ambiental. Segurament, si no s'hagués arribat a aquest acord, la cimera no hauria aconseguit una declaració política consensuada.

8) Falta de lideratge polític. Les intervencions dels caps d'Estat i de govern que es van desplaçar a la cimera van evidenciar la falta de lideratge polític internacional per

**A Johannesburg
va quedar clar que,
per avançar cap al
desenvolupament
sostenible, cal
donar més poder
i recursos a les
esferes de decisió
més properes al
ciutadà**

repensar la dinàmica actual de la globalització neoliberal, que supedita la política a l'economia i als interessos que la mouen.

9) La fractura entre rics i pobres. A finals del 2002, dues terceres parts de la humanitat no tenen unes condicions de vida dignes, mentre que una tercera part manté un estil de vida insostenible. El gran repte és com es pot aconseguir una certa equitat en un planeta que cada dia és més fràgil.

10) Protagonisme de la Unió Europea. A Johannesburg, la Unió Europea, sota presidència danesa, va fer el paper d'àrbitre entre els Estats Units i els seus aliats i el G-77, que aplega els països en vies de desenvolupament. Aquí sorgeix una pregunta: el model de construcció europea, basat en la cohesió i en una aspiració per la solidaritat, es pot convertir en font d'inspiració per replantejar la realitat internacional i el sistema de les Nacions Unides? Per a alguns que van participar a la Cimera de Johannesburg i per a molts que no van ser-hi, Europa pot tenir un gran protagonisme en el món que ve si oblida el seguidisme dels Estats Units i és capaç de dissenyar una globalització d'inspiració socialdemòcrata enfront de la globalització neoliberal.

Èxit o fracàs? Encara és massa aviat. Però el que és clar és que la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible ha deixat la sensació que els deures han quedat a mig fer. Al cap d'unes quantes setmanes, la tragèdia del Prestige en aigües gallegues mostrava la incongruència d'un sistema que permet que un petrolier amb «bandera pirata» vessi centenars de tones d'un fuel viscos i provoqui un desastre ecològic, econòmic i social de primera magnitud. És una clara demostració que la comunitat internacional ha de buscar alternatives al desordre global i anteposar la decisió política dels interessos econòmics legítims en nom del bé comú i liquidar els interessos que, com en el cas del Prestige, es disfressen d'econòmics però que són propis d'especuladors sense escrúpols. ●